

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองฝรั่ง อำเภอนาทม จังหวัดน่าน ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้มาซึ่งประเด็นการศึกษา การทบทวนวรรณกรรมได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

- 1) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- 2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวางรากฐานในการพัฒนาชนบท และช่วยเหลือประชาชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีความว่า “พออยู่ พอกิน” และมีความเป็นอิสระที่จะอยู่ได้โดยไม่ต้องยึดอยู่กับเทคโนโลยีและความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ ทรงวิเคราะห์ว่า หากประชาชนพึ่งพาตนเองได้แล้วก็จะมีส่วนช่วยเหลือเสริมสร้างประเทศชาติโดยรวมได้ นับว่าเป็นวิสัยทัศน์ที่สร้างความเข้มแข็งในตนเองของประชาชน ในทางปฏิบัติแล้ว จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นทั้งหลักการและกระบวนการทางสังคม ตั้งแต่ขั้นฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่าง พออยู่ พอกิน ขึ้นไปถึงขั้นแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพและทักษะวิชาการที่หลากหลายเกิดตลาดซื้อขาย สะสมทุน ฯลฯ บนพื้นฐานเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนนี้ จะพัฒนาขึ้นอย่างมั่นคงทั้งในด้านกำลังทุน ตลาดภายในประเทศ รวมถึงเทคโนโลยี ซึ่งจะค่อยๆ พัฒนาจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชาติ และที่เรียนรู้จากโลกภายนอก

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่พอเพียงกับตัวเอง ทำให้อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน มีสิ่งจำเป็นที่ทำได้โดยตัวเองไม่ต้องแข่งขันกับใคร และมีเหลือเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ไม่มี อันนำไปสู่การแลกเปลี่ยนในชุมชน และขยายไปจนสามารถที่จะเป็นสินค้าส่งออก เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเศรษฐกิจระบบเปิดที่เริ่มจากตนเองและความร่วมมือ วิธีการเช่นนี้จะดึงศักยภาพของประชากร

ออกมาสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวซึ่งมีความผูกพันกับ “จิตวิญญาณ” คือ “คุณค่า” มากกว่า “มูลค่า” ประเด็นสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง (ศูนย์สารสนเทศ สำนักประชาสัมพันธ์เขต 3 จังหวัด เชียงใหม่: สืบค้นเมื่อ 22.7.55: ออนไลน์) คือ

1) พอมีพอกิน ปลูกพืชสวนครัวไว้กินเองบ้าง ปลูกไม้ผลไว้หลังบ้าน 2-3 ต้น พอที่จะมีไว้กินเองในครัวเรือน เหลือจึงขายไป

2) พออยู่พอใช้ ทำให้บ้านน่าอยู่ ปราศจากสารเคมี กลิ่นเหม็น ไร้แต่ของที่เป็นธรรมชาติ รายจ่ายลดลง สุขภาพจะดีขึ้น

3) พออกพอใจ เราต้องรู้จักพอ รู้จักประมาณตน ไม่ใคร่อยากใคร่มีเช่นผู้อื่น เพราะเราจะหลงติดกับวัตถุ ปัญญาจะไม่เกิด

1.1.1 รูปแบบและองค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียง

สุทธรงค์ กันตะบุตร (2550: 8) กล่าวถึง รูปแบบของเศรษฐกิจพอเพียงว่ามี 2 รูปแบบ คือ เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน และ เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า

1) เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน สามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่โลภมาก และไม่เบียดเบียนคนอื่น

2) เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า คือ การแลกเปลี่ยน ร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้ส่วนรวมได้ประโยชน์และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมให้เจริญอย่างยั่งยืน

ส่วนองค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (2550: 4-6) ได้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

1) พึ่งพาตนเอง (อดตาหิ อดโน นาโถ) ช่วยเหลือให้ช่วยตัวเองได้ ไม่รอรับความช่วยเหลือจากรัฐอยู่เสมอ ใช้ความสามารถของตัวเองก่อน ปลูกพืชผสมผสานให้พออยู่ พอมี พอกิน เพื่อลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นให้เหลือน้อยที่สุด

2) พอประมาณ ค่อยๆ ทำตามกำลังกาย กำลังทุน ค่อยเป็น ค่อยไป จากงานเล็กๆ ไม่นานไม่น้อยเกินไป ด้วยวิธีการง่ายๆ ไม่สลับซับซ้อน ไม่ต้องใช้ปัจจัยการผลิตที่ราคาสูง เช่น สารเคมี หากจะกู้เงินมาลงทุน ก็ให้ใช้ในสิ่งที่มีผลตอบแทนแน่นอน ไม่นำไปซื้อวัสดุที่ไม่เกี่ยวกับการผลิต เมื่อกิจการมั่นคงก็ค่อยสร้างเสริมความเจริญต่อไป

3) เติบโตอย่างกลาง (มัชฌิมา ปฏิปทา) ไม่ประพடுத்தินให้สบายเกินไป ถ้าหากเกินไป มีความพอดี ไม่ให้พึ่งพาอาหารหรือผลิตผลนั้นอย่างหนึ่งอย่างใดอย่างเดียว ให้ผสมผสานหลายอย่างเป็นการกระจายทุน กระจายแรงงาน มีอาหารกระจายตลอดปี ถ้าผลิตผลเหลือก็นำไปจำหน่าย หรือแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน หรือนำเงินไปซื้อปัจจัยที่จำเป็นอย่างอื่นที่ผลิตเองไม่ได้

4) ภูมิคุ้มกัน น้ำคือชีวิต หากไม่มีน้ำจากระบบชลประทาน ให้บุตรหรือมีแหล่งน้ำสำรอง เพื่อปลูกพืชผักหรือเลี้ยงสัตว์ได้หลายอย่าง ถ้ามีอากาศแห้งแล้งก็สามารถใช้น้ำจากแหล่งน้ำมารดพืชผักได้ และเป็นรายได้พอประทัง ทดแทนได้ ปลาในสระก็ใช้เป็นอาหาร ริมสระควรปลูกหญ้าแฝกเพื่อลดการชะล้างพังทลายของดิน

5) มีเหตุผล การที่มีกิจกรรมหลายอย่างทำให้ต้องใช้ความรู้ สติปัญญา พิจารณาตามเหตุตามผลก่อนจะดำเนินการใดๆ ควรรับความรู้ใหม่ๆ จากคำแนะนำของผู้รู้ หรือข้าราชการ การจะลงทุนกู้เงินก็ควรต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

6) เป็นคนดี ต้องมีศีลธรรม จริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน มีความเพียร ประหยัด ลดเวรน้อยขายทุกประเภท (เหล้า หวย ยาเสพติด ฯลฯ) ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดต่อครอบครัว และต่อเพื่อนบ้าน

7) มีความสามัคคีกับบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้าน มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือแลกเปลี่ยนผลิตผลซึ่งกันและกัน เมื่ออาชีพก้าวหน้าขึ้นต้องรวมกลุ่มกัน พบปะช่วยเหลือกันด้านความรู้ เทคโนโลยี หรือรวมกันในรูปแบบสหกรณ์ชุมชน จัดหาเงินทุน โรงสีข้าว อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สวัสดิการต่างๆ เช่น การศึกษา สาธารณสุข ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ปวัน มินรักย์เรื่องเดช (2549: 7) กล่าวถึงนัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงว่า มีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ได้แก่

ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้น การผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือน เมื่อเหลือจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรอง ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดจะเป็นกำไรของเกษตรกร สภาพการณ์เช่นนี้ เกษตรกรจะเป็นผู้กำหนดหรือกระทำต่อตลาดแทนที่ตลาดจะเป็นตัวกำหนดเกษตรกร หลักสำคัญคือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา พืชผัก ไม้ผล ฯลฯ

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรมการแปรรูปอาหาร ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายมากขึ้น ชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุกๆ ด้าน ทำให้เศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อมๆ กับสภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นได้หมายถึงรายได้แต่เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงมิติอื่นๆ ด้วย เช่น การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว ชุมชน พัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนรักษานขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามให้คงอยู่ตลอดไป

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มีนักวิชาการและหน่วยงานต่างๆ ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้อย่างหลากหลาย เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2550: 1) กล่าวถึงเศรษฐกิจแบบพอเพียงไว้ว่า เป็นความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายตามฐานะ มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตน รายจ่ายไม่เกินรายรับ รู้จักเก็บออม รู้จักเลือกซื้อสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่น มีการผลิตเพื่อให้พอมี พอกินในครอบครัว ชุมชน เหลือจากการบริโภคจึงนำไปจำหน่าย รู้จักการรวมกลุ่มสหกรณ์ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนและสมาชิกในกลุ่ม

ศานิตย์ บุญทอง (2543) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน ด้วยการสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้มีความพอกินพอใช้ เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

ปรีชา พรหมมา (2543) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การมีเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเอง ไม่อยากตามอัตภาพของตนเอง ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน หมายถึง ความสามารถของชุมชน ให้มีการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก

อรศุดา เจริญรัตน์ (2543) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ศักยภาพของการผลิตที่สามารถตอบสนองความต้องการการบริโภคอย่างพอเพียงและยั่งยืน มิได้หมายความว่าต้องบริโภคผลผลิตของตนเองเท่านั้น หากผลผลิตที่เกิดขึ้นสามารถนำไปแลกเปลี่ยนผลผลิตอื่นแล้วนำมาตอบสนองความต้องการในการบริโภคให้เกิดความพอใจได้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2546) ให้ความเห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ วัฒนธรรมไม่ใช่เทคนิค การเพาะปลูกแต่เป็นศีลธรรมความไม่ละโมภและการประหยัด เศรษฐกิจพอเพียงเปิดโอกาสให้ทุกคนพออยู่ได้ แตกต่างจากการคิดในด้านเทคนิค ถ้าคิดแต่ด้านเทคนิคจะย่ำแย่เฉพาะคน ทำให้เกิดการเอาตัวรอด ไม่ตรงกับอุดมการณ์ของเศรษฐกิจพอเพียง การคิดทางเทคนิคทำให้คนไม่เชื่อมโยงกัน ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของสมาชิกในชุมชนที่มีให้แก่เพื่อนบ้านและธรรมชาตินั้น ถือเป็นสองด้านของเหรียญเดียวกัน แนวคิดนี้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่

คำนึงถึงการพึ่งพาอาศัยกัน พร้อมๆ กับรักษาความสมบูรณ์ของธรรมชาติไปด้วย โลกทรรศน์ของเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับอุดมการณ์ คือ มนุษย์แต่ละคนไม่ได้เป็นศูนย์กลาง แต่ละคนอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาอาศัยกัน และพึ่งพาธรรมชาติ โลกทรรศน์ของเศรษฐกิจพอเพียงจะไม่ให้ความสำคัญกับเงิน โดยถือว่าเงินเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ความมั่นคง แต่เงินอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน สิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์สามารถพึ่งพาตนเองได้ในเรื่องปัจจัยยังชีพพื้นฐาน

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานของคนทุกคนด้วยการพึ่งตนเองให้ได้ก่อน มีความเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน โดยเฉพาะมีอาหารครบทุกมื้อ พออยู่พอใช้ มีที่อยู่อาศัยที่สะอาด แข็งแรง และพอกพอใจ การรู้จักประมาณตน และไม่หลงติดกับวัตถุ

1.1.2 การดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงในแง่มุมของการดำเนินชีวิตนั้น อำพล เสนาณรงค์ (2546) ได้อธิบายว่าเป็นการพยายามพึ่งตนเองหรือช่วยตัวเองให้มากที่สุด ให้พอมีพอกิน โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้างแต่ควรซื้อและใช้ของที่ผลิตได้ในท้องถิ่นหรือในประเทศมากที่สุด พยายามกอบกู้ให้ให้น้อยที่สุดและควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน พอใจในสิ่งที่ได้รับมาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เพื่อให้รายจ่ายไม่เกินรายรับ สำหรับการดำเนินชีวิตเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น ควรใช้หลักพึ่งตนเอง 5 ประการดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2547: 2-3)

- 1) พึ่งตนเองทางด้านจิตใจ คือ การทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและโดยรวมมีจิตใจเอื้ออาทร ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
- 2) พึ่งตนเองทางด้านสังคม คือ แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ
- 3) พึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาดพร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่าโดยให้ยึดหลักความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด
- 4) พึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี คือ จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน และเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทย ควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง

5) พึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ คือ เดิมนักพัฒนามุ่งเน้นเพิ่มรายได้ ไม่มีการมุ่งเน้นลดรายจ่าย จึงต้องปรับทิศทางใหม่ คือ มุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญยึดหลักพออยู่พอกิน พอใช้ อยู่ได้ด้วยตนเองในเบื้องต้นก่อน

การดำรงชีวิตของมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยปัจจัย 4 ประการ เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยให้พิจารณาว่าอาหารที่รับประทานเป็นการรับประทานเพื่อการมีชีวิตอยู่ในแต่ละมื้อให้รู้จักประมาณตนในการรับประทาน เครื่องนุ่งห่ม ควรใช้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์มากที่สุดไม่ใช่เพื่อก่อให้เกิดกิเลสตัณหา หรือหากใช้ไม่ได้ให้นำมาทำประโยชน์อย่างอื่นต่อไป ที่อยู่อาศัย ไม่ควรยึดติดว่าต้องสวยและใหญ่โต หรือกว้างขวางเกินความจำเป็น ยารักษาโรค ควรพิจารณาใช้ให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่า ถูกกับสาเหตุที่ก่อให้เกิดโรค ในการใช้แต่ละครั้งต้องใช้อย่างมีสติ ไม่ลุ่มหลง มัวเมา ใช้อย่างคุ้มค่า ประหยัดและทะนุถนอม ไม่ฟุ่มเฟือย (ชนศ ถ้วนชะเอม 2549: 32-33)

การดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ดังนั้น เมื่อได้พระราชทานแนวพระราชดำริหรือพระบรมราโชวาท จะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิต สภาพสังคมของประชาชนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติได้ แนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงซึ่งสุเมธ ตันติเวชกุล (2542: 16) ได้กล่าวไว้ คือ

- 1) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการใช้ชีวิต
- 2) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต
- 3) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
- 4) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวาย
- 5) ใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ
- 6) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริสามารถนำมาใช้เป็นแบบอย่างของการพัฒนาประเทศไทยระยะต่อไปได้ ถ้าหากทุกภาคส่วนของสังคมดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่ยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อกันอื่นๆ ในสังคมเป็นประการสำคัญแล้ว ก็สามารที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะ ตามอัตภาพและที่

สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ ไม่พันธนาการอยู่กับสิ่งใด (สุเมธ ดันติ เวชกุล: 2541) การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ให้ดำเนินไปในทางสายกลางและก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ในการเผชิญกับผลกระทบที่เกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ทั้งนี้ อาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวัง มีจิตสำนึกในคุณธรรมเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่างๆ กล่าวคือ

1) การผลิต วิธีการผลิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ควรเริ่มจากปัจจัยการผลิต ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน วัตถุดิบทุน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง (พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์: 2549)

ที่ดิน ไม่ควรเป็นสถานที่ที่ต้องใช้ทุนไปซื้อหาหรือเช่ามาโดยเงินกำลังของตนเอง แต่ตนเองเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์หรือเป็นเจ้าของอยู่แล้ว

วัตถุดิบ ที่หาได้ภายในท้องถิ่นทั้งหมดหรือเป็นส่วนใหญ่ ไม่ควรนำวัตถุดิบมาจากภายนอก เพราะจะไปเพิ่มต้นทุนค่าขนส่งในกระบวนการผลิต ความได้เปรียบด้านต้นทุนการผลิตก็จะลดลง หากต้องพึ่งวัตถุดิบจากภายนอกทั้งหมดหรือเป็นส่วนใหญ่แล้ว ควรพิจารณาความคุ้มค่าในการผลิตว่าสมควรจะดำเนินการผลิตนั้นหรือไม่

ทุน เน้นการพอมี-พอกิน ควรหลีกเลี่ยงการกู้หนี้ยืมสินเพื่อใช้เป็นทุนในการผลิต หรือเพื่อไปซื้อหาปัจจัยการผลิตอื่นๆ หากกิจกรรมการผลิตสามารถพึ่งพาอาศัยการผลิตนั้นได้ในระดับหนึ่ง จึงค่อยเริ่มขยายและพัฒนาเพื่อให้สามารถเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นในระดับต่อไป

แรงงาน เน้นที่การแบ่งปัน ร่วมมือ ช่วยเหลือกันและกัน ให้ความสำคัญแก่สมองที่จัดเป็นความรอบรู้ในปัจจัยการผลิตที่สำคัญ มีความซื่อสัตย์สุจริตทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เกิดกิจกรรมการผลิตที่ไม่เบียดเบียนตนเอง-ผู้อื่น และระบบนิเวศ

งานวิจัยที่เห็นสอดคล้องกันในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับการผลิต ได้แก่ งานของเสนห์ จามริก (2541) และงานของอรสุดา เจริญรัตน์ (2543) ที่ว่า การผลิตเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุด คือ ต้องให้เกษตรกรผู้ผลิตพึ่งตนเองให้ได้ก่อน ชุมชนพึ่งตนเองให้ได้ก่อน เมื่อมีส่วนเกิน (Surplus) นำมาแลกเปลี่ยนหรือร่วมมือกัน เพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้เกิดขึ้นอย่างยุติธรรม แม้ต้องแข่งขันกันบ้าง เพราะแนวคิดไม่ปฏิเสธเรื่องการค้าหรือการแลกเปลี่ยนในตลาด แต่มนุษย์สามารถเรียนรู้และสร้างระบบความร่วมมือกัน แบ่งปันทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตจากผู้มีไปสู่ผู้ยากไร้หรือด้อยโอกาส เพื่อกระจายอำนาจการผลิตไปพร้อมกัน เสนห์ จามริก ยังมีความเห็นอีกว่า หากเกษตรกรเน้นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพียงเพราะมีจูงมูงหมายจะนำไปขายเพื่อเอาเงินไปแลกซื้อข้าวปลาอาหาร ฯลฯ มาบริโภค ในไม่ช้าเกษตรกรจะเป็นหนี้เป็นสินหมดความเป็นตัวของตัวเอง

แม้แต่จะรักษาสถาบันครอบครัวตัวเองเอาไว้ไม่ให้แตกสลายก็ยากที่จะรักษาไว้ได้ สาเหตุก็เพราะว่าราคาปัจจัยการผลิตพืชผลและสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของเกษตรกรถูกกำหนดจากกลไกราคาทั้งหมดและเป็นที่ค่อนข้างชัดเจนว่า ราคาของปัจจัยการผลิตมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเร็วกว่าราคาของพืชผลของเกษตรกรที่นำออกสู่ตลาด นอกจากนี้ เป็นเพราะว่าเกษตรกรก้าวเข้าสู่ขั้นตอนของการค้า การแลกเปลี่ยนในตลาด โดยที่ยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในเรื่องของปากท้อง ในทางตรงกันข้าม หากเกษตรกรสามารถทำการผลิตข้าวปลาอาหารเอาไว้กินในครอบครัวได้อย่างเพียงพอแล้ว เกษตรกรจะเป็นฝ่ายกำหนดต่อตลาดว่าจะนำผลผลิตส่วนเกินทั้งหมดออกสู่ตลาด คือ “กำไร” ของเกษตรกรเหล่านี้ โดยนัยนี้เกษตรกรจะกลายเป็น “ผู้กำหนด” หรือ “ตัวกระทำ” (Actor) ต่อตลาด ไม่ใช่ตลาดเป็นตัวกำหนดหรือตัวกระทำต่อเกษตรกรดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี โดยไม่เน้นผลกำไรจากการผลิต หรือทำการค้ามากเกินไป

2) การบริโภคนิยม เป็นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมจากความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด (The Economics of more and more) มาเป็นความต้องการแบบเพียงพอ (The Economics of enough) เพื่อจัดการให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของทุกคน รวมถึงต้องไม่ทำลายธรรมชาติ การได้มาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดี คือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบทางสายกลาง รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี และการบริโภคที่ทำให้เกิดความพึงพอใจที่ได้รับคุณภาพชีวิตอันเป็นความหมายของทางสายกลางด้วย (อรสุตา เจริญรัต: 2543) การบริโภคตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ควรบริโภคสินค้าและบริการต่างๆ ที่ผลิตได้เองก่อน มิใช่มุ่งเอาแต่ผลิตเพื่อขาย ด้วยเหตุนี้ การผลิตและการบริโภคจึงต้องมีการเชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสม เศรษฐกิจพอเพียงมิได้ปฏิเสธความสุขจากการบริโภคสิ่งของที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกหรือสิ่งของฟุ่มเฟือย เพียงแต่ต้องรู้จักขั้นตอน พอประมาณ โดยมีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หุรหุรา หรืออาจจะดูฟุ่มเฟือยบ้าง เพื่อทำให้มีความสุข ก็สามารทำได้ ข้อสำคัญ คือ ต้องไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน (พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ 2549)

3) การแลกเปลี่ยน งานวิจัยของอรสุตา เจริญรัต (2543) กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนเป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่ความพอเพียงทางเศรษฐกิจ จึงควรตั้งอยู่บนพื้นฐานความเท่าเทียมและยุติธรรม เพื่อให้ทุกคนได้รับผลผลิตมาตอบสนองความต้องการในการอุปโภคบริโภคได้อย่างเพียงพอ โดยไม่มีการเอาเปรียบกันหรือมุ่งแข่งขันกันเพื่อแสวงหากำไรแต่เพียงอย่างเดียว การแลกเปลี่ยนและการกระจายสินค้าต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีอำนาจต่อรองในรูปแบบต่างๆ เช่น การผลิตที่มุ่งไปสู่การบริโภคให้เพียงพอเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อรักษาส่วนเกินที่เกิดขึ้นเอาไว้ในสังคมหรือชุมชน ชุมชนที่สามารถสร้างระบบการจัดการที่ก่อให้เกิดการบูรณาการในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์ ฯลฯ จะเป็นสังคมหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีความพอเพียงและพึ่งพาตนเองได้

4) การจัดสรรผลผลิต แนวคิดจากงานวิจัยของอรสุตา เจริญรัต (2546) เห็นว่า การจัดสรรที่มีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนั้น อยู่บนพื้นฐานที่ว่า อำนาจที่ใช้ในการจัดสรรผลผลิต ต้องเป็นไปด้วยความเท่าเทียมและยุติธรรม หมายถึง สัดส่วนของผลประโยชน์ต่างๆ ที่บุคคลได้รับจากการมีส่วนร่วมในการผลิตต้องจัดสรรและกระจายไปสู่เจ้าของปัจจัยการผลิต หรือสมาชิกสังคมต่างๆ อย่างทั่วถึง ดังนั้น ประเด็นสำคัญเพื่อสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในสังคมจะต้องมีการสร้างกลไกต่างๆ เพื่อบูรณาการอำนาจการต่อรองในลักษณะที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มเพื่อบูรณาการทุน มีการจัดการปัจจัยการผลิตและการตลาดที่มีประสิทธิภาพ หรือการสร้างเสริมความเข้มแข็งและกระบวนการพึ่งพาตนเอง เพื่อให้อำนาจในการจัดสรรผลผลิตยังคงดำรงอยู่ในชุมชนให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์และมนุษย์ไว้

นอกจากนั้น ผลงานวิจัยของพิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (2549) ยังได้สร้างตัวชี้วัดโดยใช้กรอบพุทธเศรษฐศาสตร์ ซึ่งสามารถนำไปสู่การกำหนดระดับของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 3 ระดับ คือ ตัวชี้วัดภายใต้คุณลักษณะความพอประมาณ ตัวชี้วัดภายใต้คุณลักษณะความมีเหตุผล และตัวชี้วัดภายใต้คุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัว ดังต่อไปนี้

1) ตัวชี้วัดภายใต้คุณลักษณะความพอประมาณ เป็นตัวบ่งชี้ถึงระดับความพอเพียงหรือไม่พอเพียง ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ตัวชี้วัดที่บ่งชี้ถึงระดับความไม่พอเพียง ตัวชี้วัดที่บ่งชี้ถึงระดับของความพอเพียงขั้นพื้นฐาน และตัวชี้วัดที่บ่งชี้ถึงระดับความพอเพียงขั้นก้าวหน้า ดังนี้

1.1 ตัวชี้วัดที่บ่งชี้ถึงระดับความไม่พอเพียง หมายถึง การมีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย หรือมีรายได้จากการผลิตน้อยกว่าค่าใช้จ่ายในการบริโภค จัดอยู่ในประเภทที่ยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือ การชดเชย หรือการอุดหนุนจากภายนอก เกิดภาวะที่ต้องพึ่งพาปัจจัยการบริโภคจากภายนอกอยู่ตลอดเวลา หากไม่พยายามลดปริมาณการบริโภคลง หรือเพิ่มขีดความสามารถในการสร้างมูลค่าการผลิตเพิ่ม จำเป็นต้องกู้ยืมสินมาใช้ในการบริโภคไปเรื่อยๆ จนถึงขั้นล้มละลาย นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคลหรือกลุ่มที่มีความตระหนี่ในการใช้สอยพยายามเก็บออมมูลค่าการผลิตส่วนเกินนั้นไว้ โดยมีก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นตามที่ควรจะเป็น จึงกล่าวได้ว่า เป็นตัวชี้วัดที่แสดงความไม่สมดุลระหว่างการผลิตและการบริโภค

1.2 ตัวชี้วัดที่บ่งชี้ถึงระดับของความพอเพียงขั้นพื้นฐาน หมายถึง มีรายรับพอค้ำกับรายจ่าย หรือมีรายได้จากการผลิตเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการบริโภค จัดอยู่ในประเภทที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่จำเป็นต้องอาศัยผู้อื่น มีความเข้มแข็ง เป็นอิสระ (Independent) และพร้อมต่อการพัฒนาศักยภาพสู่ระดับที่สูงขึ้น จึงกล่าวได้ว่า เป็นตัวชี้วัดที่แสดงความสัมพันธ์

เปรียบเทียบระหว่างการผลิตและการบริโภคที่สมดุลโดยมูลค่าการผลิตมีปริมาณพอดีกับค่าใช้จ่ายในการบริโภค

1.3 ตัวชี้วัดที่บ่งชี้ถึงระดับความพอเพียงขั้นก้าวหน้า หมายถึง การมีรายรับมากกว่ารายจ่าย หรือมีรายได้จากการผลิตมากกว่าค่าใช้จ่ายในการบริโภค จัดอยู่ในประเภทที่พึ่งตนเองได้แล้ว ยังสามารถผลิตเพื่อจำหน่ายหรือค้าขายแลกเปลี่ยนในตลาดแล้ว นำมูลค่าส่วนเกินที่ได้จากการจำหน่ายนั้นมาเก็บออมหรือลงทุนตามหลักในการจัดสรรทรัพยากร ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่หามาได้ จึงกล่าวได้ว่า เป็นตัวชี้วัดที่แสดงความสัมพันธ์เปรียบเทียบระหว่างการผลิตและการบริโภคที่เกินดุล

ความสัมพันธ์เปรียบเทียบระหว่างการผลิตและการบริโภคในระดับนี้ยังเชื่อมโยงไปสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักอีกกิจกรรมหนึ่ง คือ การจัดสรรผลผลิต ที่ควรดำเนินอย่างมีขั้นตอน โดยเริ่มจากการจัดสรรเพื่อบริโภคเองในครัวเรือน การจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนภายในท้องถิ่น จนถึงการจัดสรรออกสู่ตลาดภายนอกท้องถิ่นและภายนอกประเทศตามลำดับ การจัดสรรผลผลิตส่วนเกินขยายไปสู่การให้ การแบ่งปัน การสงเคราะห์แก่ผู้อื่น นอกจากจะเป็นที่พึ่งให้แก่ตนเองแล้ว ยังสามารถเป็นที่พึ่งให้แก่ผู้อื่นได้ด้วย

2) ตัวชี้วัดภายใต้คุณลักษณะความมีเหตุผล หมายถึง ตัวชี้วัดที่ชี้ถึงหลักการที่ใช้ในการดำเนินกระบวนการผลิตและการบริโภคคือ เว้นการประกอบมิฉฉาชีพ ส่งเสริมให้ประกอบอาชีพที่สุจริต เว้นการบริโภคที่สนองความต้องการของตัณหา ทั้งนี้ต้องเป็นไปอย่างถูกต้องดังงามที่จริงแท้โดยธรรมชาติ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามจารีตหรือวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคม

3) ตัวชี้วัดภายใต้คุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัว หมายถึง ตัวชี้วัดที่มุ่งส่งเสริมให้เกิดภูมิคุ้มกันที่ดี ด้วยการหลีกเลี่ยงการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกมากเกินไป เช่น ความเสี่ยงจากการใช้แรงงานภายนอกทำงานให้ การพึ่งพาเทคโนโลยี ทรัพยากรทางปัญญา แหล่งทุนจากภายนอก

อย่างไรก็ตาม ผลงานวิจัยดังกล่าว ได้พัฒนาตัวชี้วัดเพื่อกำหนดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ ภายใต้กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่ กระบวนการผลิต กระบวนการบริโภค ธรรมชาติประโยชน์ และการกระจายผลผลิต ซึ่งจำแนกตามวิธีการวัดออกเป็น 4 วิธี คือ

1) ตัวชี้วัดผลผลิต (Output Indicators) ได้แก่ ประสิทธิภาพการผลิตและการบริโภค ที่แสดงถึงความสามารถในการบริหารกระบวนการผลิตและกระบวนการบริโภคให้เกิดของเสียน้อยที่สุด

2) ตัวชี้วัดผลกระทบ (Impact Indicators) ได้แก่ คุณค่าการผลิตและการบริโภค ที่แสดงถึงทางเลือกในกระบวนการผลิตและการบริโภคที่นำไปสู่ประโยชน์สุขที่แท้จริง

3) ตัวชี้วัดปัจจัยนำเข้า (Input Indicators) ได้แก่ สัดส่วนปัจจัยการผลิต/การบริโภค ที่แสดงถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก และมีความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ คุณค่าของปัจจัยการผลิตและการบริโภค ที่แสดงถึงความมีเหตุและผลในการเลือกใช้ปัจจัยนำเข้าที่คำนึงถึงคุณค่ามากกว่าราคา

4) ตัวชี้วัดกระบวนการ (Process Indicators) แสดงถึงวิธีการที่ใช้ในการดำเนินการกระบวนการผลิตและการบริโภคให้เป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม

ลักษณะการดำเนินชีวิตเพื่อให้สอดคล้องไปในแนวเดียวกับเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ต้องคำนึงถึงหลักความพอเพียง ที่ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน โดยใช้ความรู้อย่างรอบคอบ และความมีคุณธรรม เป็นส่วนสนับสนุนอยู่ในทุกองค์ประกอบดังกล่าว และจากงานวิจัยของหลายท่าน ได้แก่ พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (2549) ทองใหญ่ อัยยะวรา กุล (2546) วิชัย ตูรงค์พันธุ์ (2546) สุขสรณ์ กันตะบุตร (2550) และ ศสช. (2546) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบและเงื่อนไขทั้งสองของความพอเพียงไว้ดังนี้

ความพอประมาณ คือ ความพอใจในสิ่งที่สมควรในปริมาณที่เหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่น ไม่น้อยเกินไปจนก่อให้เกิดความขัดสน และไม่มากเกินไปจนฟุ่มเฟือยเกินกำลังของตน แต่สามารถฟุ่มเฟือยได้เมื่อไม่ทำใหตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน การดำเนินงานขนาดไม่เล็กไม่ใหญ่จนเกินตัว และทำอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้มีความก้าวหน้า เป็นไปตามอัตรา สภาพแวดล้อม และจังหวะเวลา ไม่โลภ ไม่ก่อหนี้เกินตัว ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่สุรุ่ยสุร่าย รู้จักเก็บออม กิจกรรมทางผลิตนั้นเน้นที่ความประหยัดในการใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยเริ่มจากปัจจัยการผลิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ส่วนกิจกรรมด้านการบริโภคนั้นเน้นการบริโภคสินค้าที่ผลิตได้เองก่อน ทั้งนี้ระดับสินค้าที่แต่ละบุคคลเลือกที่จะบริโภคนั้นต้องไม่ต่ำหรือไม่เกินกว่าเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งที่กำหนดไว้ และไม่ต่ำหรือเกินกว่าศักยภาพของตนเองในการซื้อหาบริโภคได้

ความมีเหตุผล คือ การเลือกที่จะกระทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดผลที่ถูกต้องบนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม โดยเน้นให้คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ ไม่ย่อท้อ ไร้อคติ ส่วนการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงให้พิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นการดำเนินการต้องเป็นไปตามหลักวิชาการ กฎหมาย ศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมอันดีงาม โดยคำนึงถึงเหตุผลและปัจจัยแวดล้อมทั้งหมด เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิผล ประโยชน์และความสุข ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สำหรับการใช้จ่ายนั้นต้องคำนึงถึงเหตุผลไม่ตามคนอื่น

การมีภูมิคุ้มกัน คือ การบริหาร กระจาย ป้องกัน และลดความเสี่ยง ตลอดจนการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล สร้าง Social Safety-net ของครอบครัวและสังคม เป็นกลไกรองรับวงจรทุกข์สุขของชีวิต การจะทำอะไรต้องดูว่าเสี่ยงมากน้อยเพียงใด มี self discipline ในระดับตัวบุคคล เพื่อปกป้องตนเองจากกระแสบริโภคนิยม การแข่งขันด้านฐานะทางสังคมไม่ให้มากระทบกับมาตรฐานการครองชีพ ดังนั้นทางสายกลาง และการช่วยเหลือตนเองให้ยืนอยู่ได้ จึงเป็นทางเลือกในการตัดสินใจที่เหมาะสมกว่าภายใต้ข้อจำกัดของอนาคตที่ไม่แน่นอน อย่างไรก็ตาม การใช้จ่ายภายในกำลังของตนโดยไม่สร้างหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ แต่ไม่ห้ามไม่ให้มีหนี้หากต้องเป็นหนี้ที่สร้างให้เกิดรายได้

เงื่อนไขความรู้ คือ ความรอบรู้วิชาการและเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบ และนำความรู้มาเชื่อมโยงเพื่อประกอบการวางแผนอย่างระมัดระวังในชั้นปฏิบัติ และรู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ด้วยความมีสติ มีปัญญาเป็นเครื่องบังคับตนเองในการคิด กระทำ ตลอดจนพิจารณาด้วยเหตุผล

เงื่อนไขคุณธรรม คือ การมีความตระหนักในความซื่อสัตย์ สุจริต อดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต เสริมสร้างจิตใจให้ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น ไม่เบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น ประคบปรังกาด้วยความตั้งใจ ไม่ละเลย ไม่ทอดทิ้ง หนักแน่นอดทน ไม่ท้อถอย ทำให้การดำเนินงานรุดหน้าเรื่อยไป มีความรอบคอบ ระมัดระวัง พิจารณาเรื่องต่างๆ ให้กระจ่างแจ้งทุกแง่มุมก่อนจัดการให้ถูกต้อง ถูกขั้นตอน และถูกเหตุผล

ดังนั้น การดำเนินชีวิตให้เป็นไปในแนวทางเดียวกับเศรษฐกิจพอเพียง คือ การรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง ใช้จ่ายอย่างประหยัดโดยวางแผนการใช้จ่าย ตลอดจนใฝ่รู้ ร่วมมือช่วยเหลือกัน รวมถึงใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า รักษาสิ่งแวดล้อม และรักษาวัฒนธรรมไทย

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.2.1 ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรินั้น หมายถึง ปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก

และภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบคอบ รอบรู้ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

1.2.2 หลักการพิจารณาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สุขสรรรถ กั้นตะบุตร (2550: 6-7) กล่าวถึงหลักการพิจารณาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่า มีหลักการพิจารณาอยู่ด้วยกัน 5 ส่วน ดังนี้

- 1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา
- 2) คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน
- 3) คำนิยาม ความพอเพียงต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กันคือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน และเงื่อนไข 2 ประการ คือ ความรู้และคุณธรรม
- 4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน
- 5) แนวทางปฏิบัติ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

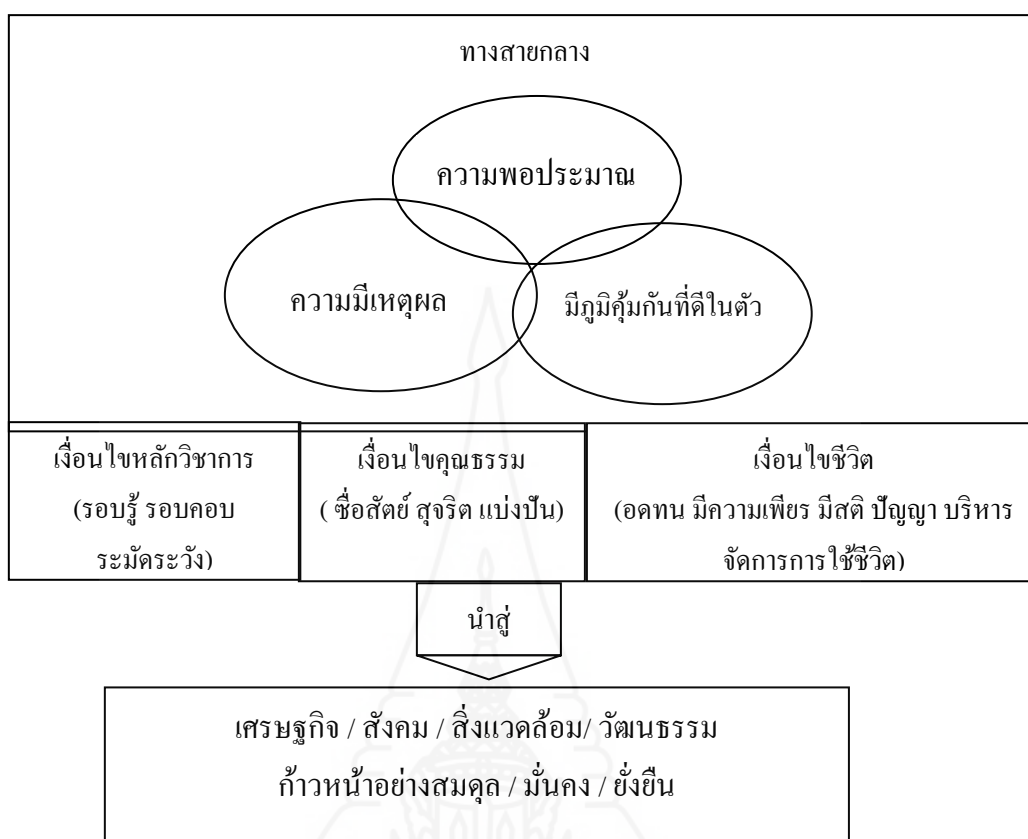
หลักคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นที่ “ความพอเพียง” ซึ่งมี 4 ระดับ คือ ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว ความพอเพียงระดับชุมชน ความพอเพียงระดับภาคธุรกิจเอกชน และความพอเพียงระดับประเทศ ในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงเพียง 2 ระดับ คือ ความพอเพียงในสองระดับคือ ระดับบุคคลและครอบครัวกับระดับชุมชน

ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว มุ่งเน้นให้บุคคลและครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งทางกายและทางใจ พึ่งพาตนเองอย่างมีความสามารถ ไม่ทำอะไรเกินตัว ดำเนินชีวิตอย่างไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งใฝ่รู้และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อความมั่นคงในอนาคต และเป็นที่พึ่งให้ผู้อื่นได้ในที่สุด เช่น หาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว

จากการประกอบอาชีพ รู้ข้อมูลรายรับ รายจ่าย ประหยัดแต่ไม่ใช้ตระหนี่ ลด ละ เลิก อบายมุข สอนให้เด็กรู้จักคุณค่า รู้จักใช้ รู้จักออมเงิน และสิ่งของเครื่องใช้ ดูแลรักษาสุขภาพ มีการแบ่งปันภายในชุมชนและสังคมรอบข้าง รักษาวัฒนธรรม ประเพณี และการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

ความพอเพียงในระดับชุมชน คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน บนหลักของความรู้ รัก สามัคคี สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงภายใน และภายนอกชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ องค์กรการเงิน สวัสดิการชุมชน ช่วยดูแลรักษาความสงบ ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในชุมชนมาสร้างประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีความเป็นอยู่ที่พอเพียงด้านการบริหารจัดการการเงินของชุมชนนั้น ต้องมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกและส่วนรวม ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งเสริมให้สมาชิกมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ มีความกินดีอยู่ดี มีสันติสุข และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินในชุมชน โดยส่งเสริมการออมทรัพย์ของสมาชิก จัดหาทุนและบริการสินเชื่อเพื่อการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต จัดหาปัจจัยการผลิตรวมกันซื้อ/ขายสินค้าและบริการของสมาชิก มีสวัสดิการด้านต่างๆ ให้บริการอย่างเสมอภาคร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ องค์กรชุมชน ภาคเอกชน และหน่วยงานของรัฐ ดำเนินธุรกิจร่วมกันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและชุมชน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงตั้งอยู่บนหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าทางสายกลาง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยหลัก 3 ประการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เพื่อให้สามารถแก้ไขข้อจำกัดของกระแสโลกาภิวัตน์และปัญหาอันสืบเนื่องมาจากวิกฤตเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพัฒนาอย่างสมดุลโดยตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่งของสิ่งต่างๆ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสามารถของประชาชน ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อน (ปรียานุช พินุลสรารุท: 2544) ความสัมพันธ์ของคุณลักษณะทั้ง 3 ประการ และ 3 เงื่อนไขดังกล่าวเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่สำคัญ คือ ความสมดุล (Balance) ความมั่นคง (Security) และความยั่งยืน (Sustainability) ของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2550) (ภาพที่ 2.1)

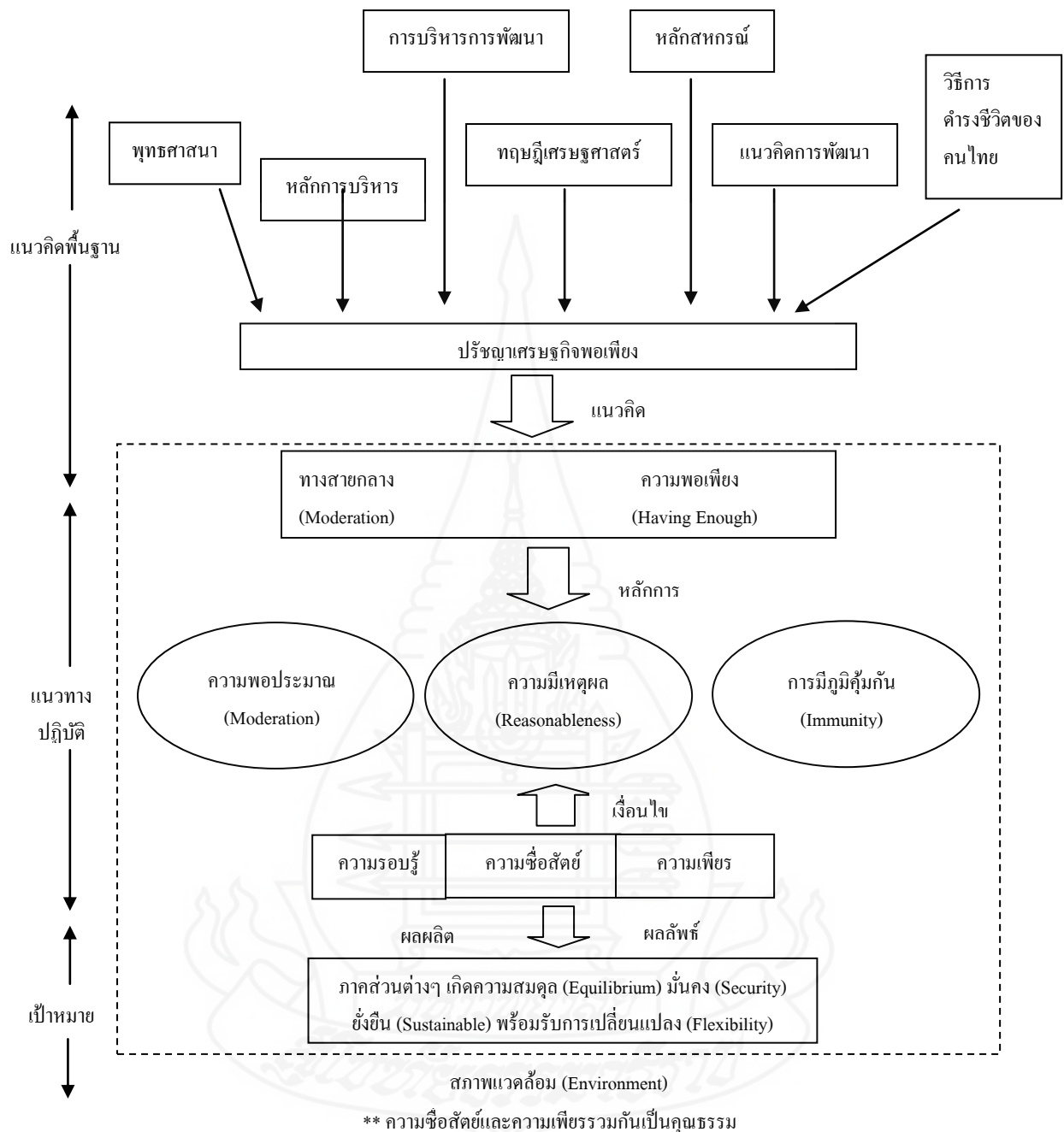
ภาพที่ 2.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) “การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง”, ค้นคว้าจาก Internet, ห้องสมุดนันทพัฒนา สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, ปรับปรุงล่าสุดเมื่อ 2 มิถุนายน 2552

แนวคิด หลักการ เงื่อนไข และเป้าหมายในการปฏิบัติของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะนำไปสู่ความเชื่อมโยงกับแนวคิดด้านต่างๆ ซึ่งเป็นกรอบพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มาจากหลักพุทธศาสนา คือ การพึ่งตนเอง หลักเศรษฐศาสตร์ หลักการบริหารเชิงระบบ การบริหารการพัฒนา แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน คุณค่าตามหลักสหกรณ์ และวิถีการดำรงชีวิตของไทย โดยมีแนวคิดหลักในทางสายกลาง และความพอเพียง และมีหลักปฏิบัติคือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งเงื่อนไขจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีคือ ความรอบรู้ และคุณธรรม เพื่อให้ภาคส่วนต่างๆ เกิดความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง (ภาพที่ 2.2) เมื่อนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาพิจารณาในเชิงระบบ (ภาพที่ 2.3) จะเห็นได้ว่า การใช้ปัจจัยนำเข้า ต้องนำหลัก

ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน มาพิจารณา ขณะเดียวกันต้องมีความรอบรู้ มีคุณธรรมและความเพียร จึงสามารถเลือกใช้ปัจจัยนำเข้าที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อการดำเนินการภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ แม้ในกระบวนการผลิตก็เช่นเดียวกันต้องก่อให้เกิดคุณภาพหรือความเหมาะสม ทั้งด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล เน้นภูมิปัญญาของคนเป็นหลัก พัฒนาความรู้ ความสามารถต่างๆ รวมถึงข้อมูลที่สอดคล้องกับการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตและผลลัพธ์ในลักษณะที่ยั่งยืน ไม่มีผลกระทบต่อภายนอก (มานวิภา อินทรทัต 2550)

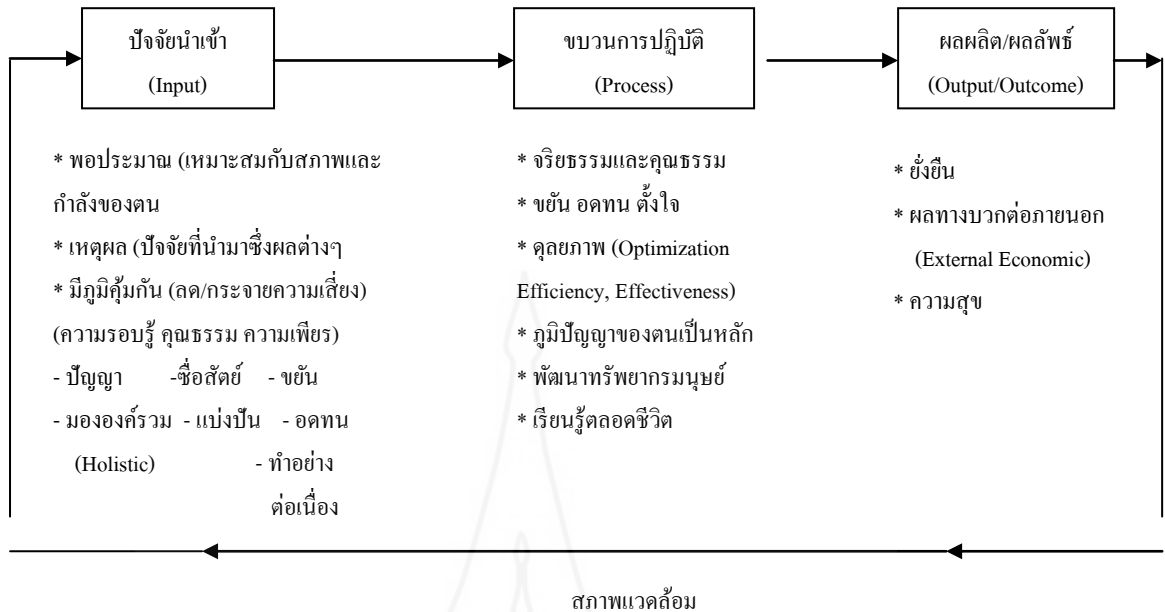

ภาพที่ 2.2

แนวคิดพื้นฐาน หลักการ แนวปฏิบัติและเป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : มานวิภา อินทรทัต บทความทางวิชาการเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับความคุ้มค่า”
การประชุมวิชาการระดับชาตินักเศรษฐศาสตร์ ครั้งที่ 3 คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 26 ตุลาคม 2550 ณ ห้องสุธรรม อารีกุล อาคารสารนิเทศ 50 ปี

ภาพที่ 2.3

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงระบบ

ที่มา : มานวิภา อินทรทัต บทความทางวิชาการเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับความคุ้มค่า”
การประชุมวิชาการระดับชาตินักเศรษฐศาสตร์ ครั้งที่ 3 คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 26 ตุลาคม 2550 ณ ห้องสุธรรม อารีกุล อาคารสารนิเทศ 50 ปี

1.2.3 การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จำเป็นที่บุคคล ครอบครัวยุคใหม่ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้เสียก่อน จึงสามารถนำมาปฏิบัติและประยุกต์ใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะความรู้ความเข้าใจ เป็นพฤติกรรมขั้นต่ำสุดของความคิด โดยปัจจัยด้านความรู้สึก หรืออารมณ์ จะมีความสัมพันธ์กับปัจจัยความรู้ ความคิดเสมอ ความรู้จึงเป็นสิ่งที่เกิดจากข้อเท็จจริง ประสบการณ์ การสัมผัส และการใช้จิตไตร่ตรองหาเหตุผล ความรู้เป็นความสามารถของมนุษย์ในการจำ ระลึกได้ ในระดับต้น ส่วนความเข้าใจ เป็นความสามารถที่สูงกว่า เนื่องจากบุคคลที่มีความเข้าใจ สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เหมาะสม อีกทั้งยังสามารถวิเคราะห์และประเมินได้ ซึ่งจะสะท้อนออกมาให้เห็นว่ามีความรู้ ความนึกคิด และ การเห็นคุณค่า ที่เกิดจากประสบการณ์ที่มีทั้งผลดี และผลเสีย ก่อให้เกิดความเข้าใจที่จะเลือกปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างมีเหตุผลต่อไป

โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียงสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (2550: 1) ได้กล่าวถึงการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า ทุกคนให้ความสำคัญกับกระแสโลกาภิวัตน์ว่าเป็นสิ่งที่เราต้องเรียนรู้วิธีการที่จะจัดการกับกระแสดังกล่าวและต้องฉลาดพอที่จะใช้ผลของสถานการณ์ดังกล่าวให้เป็นประโยชน์เพื่อให้เราสามารถอยู่รอดได้พร้อมๆ ไปด้วยกับการรู้จักเตรียมความพร้อมและสร้างภูมิคุ้มกันของสังคมให้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการรู้จักตนเองและรู้จักเลือกสิ่งต่างๆ มาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งในทางปฏิบัติก็คือ เราสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐาน ในการเสริมสร้างผลกระทบในทางบวกที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนกับกระแสโลกาภิวัตน์ หรือนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบในทางลบได้ดังนี้

1) เพิ่มความรู้และขีดความสามารถของคนในชุมชนให้รู้จักตนเอง มีศักยภาพการเรียนรู้ และรู้จักทุนทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตนเอง ในระดับที่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลของคนที่มืออยู่ ให้สามารถทำความเข้าใจผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง ให้เกิดปัญญาความรู้ คือ รู้เขา รู้เรา ในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ผลักดันให้เกิดการเตรียมความพร้อมและรู้จักเลือกใช้ประโยชน์จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

2) สนับสนุนให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้น ทั้งในระดับการจัดการชีวิตตนเอง ครอบครัว ชุมชน และวิสาหกิจต่างๆ โดยอาจเริ่มจากการส่งเสริมให้มีความโปร่งใส การจัดทำบัญชีที่ดี การมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การปฏิบัติที่เป็นธรรมต่อทุกฝ่าย และสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่ม และสร้างเครือข่ายทางการผลิตและการค้าขาย รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีต่างๆ ด้วย

3) ใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เป็นองค์รวมเพื่อความสมดุลและยั่งยืน หรือเป็นยุทธศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อม และมุ่งรักษาความสมดุลของการพัฒนา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการใช้ทุน 3 ด้านอย่างสมดุล ได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากร โดยแต่ละท้องถิ่นแม้จะมีวิธีการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของสาเหตุและบริบทของแต่ละพื้นที่ แต่สามารถสร้างเครือข่ายแห่งความร่วมมือ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงเชื่อมโยงผลประโยชน์ระดับท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนร่วมกันต่อไปได้

หลักสำคัญของการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1) ในระดับบุคคล/ครอบครัว เป็นการเริ่มต้นเสริมสร้างคนให้มีการเรียนรู้วิชาการทักษะต่างๆ ที่จำเป็นเพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม อยู่ร่วมกับ

ระบบนิเวศวิทยาอย่างสมดุล เพื่อละเว้นการประทุษร้ายมิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูล แบ่งปัน มีสติยังคิดพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจ หรือกระทำการใดๆ จนเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดี ในการดำรงชีวิต สามารถคิดและกระทำบนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล พอเหมาะ พอประมาณกับ สถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคลในแต่ละสถานการณ์ ฝึกปฏิบัติสามารถเป็นที่พึ่งของตนเอง และของผู้อื่นได้ในที่สุด

2) ในระดับชุมชน ชุมชนพอเพียง ประกอบด้วย บุคคล ครอบครัว ที่ใส่ใจ ความก้าวหน้าบนพื้นฐานของปรัชญาแห่งความพอเพียง คือ มีความรู้และคุณธรรมเป็นกรอบในการ ดำเนินชีวิต จนพึ่งตนเองได้ บุคคลเหล่านี้จะมารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสม กับสถานภาพ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน พยายามใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิด ประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายเหตุผล โดยอาศัยความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้นต่อการ กระแทกกระแทง ขยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปันกันระหว่างสมาชิกใน ชุมชน นำไปสู่ความสามัคคีในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน เกิดการพัฒนาชุมชนที่สมดุล พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่างๆ

พระบรมราชาวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2517 ความว่า

“..ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน ตัวเอง คือ ความมีกินมีใช้ของประชากรก่อน ด้วยวิธีการที่ประหยัด ระมัดระวัง แต่ต้องถูกต้องตาม หลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงแล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญขั้นที่สูงขึ้น ตามลำดับต่อไป.. การถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับด้วยความรอบคอบ ระมัดระวังด้วยความ ประหยัดนั้นก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอน บริบูรณ์..”

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นทางเลือกที่จะทำให้การพัฒนาบนพื้นฐาน ของประโยชน์ส่วนรวม โดยเชื่อมโยงหลักเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของการสร้างภูมิคุ้มกันต่อ ความเสี่ยง ด้วยเหตุนี้จึงควรประยุกต์ใช้เครื่องมือบริหารความเสี่ยงอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ (นิพนธ์ พัวพงศกร 2542: 1) การประยุกต์แนวคิดเรื่องความพอเพียง ควรมีความยืดหยุ่นพอสมควร เพื่อให้เหมาะสมกับภาวะแวดล้อมที่แตกต่างกันไปของแต่ละท้องถิ่นและประเภทของอุตสาหกรรม เพราะโดยแก่นแท้ของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การกระทำทุกอย่างต้องตั้งอยู่บนฐานของความรู้ จริยธรรมและคุณธรรม (สุเมธ ตันติเวชกุล 2550) ที่มนุษย์ควรปฏิบัติ เป็นการจัดการความพอดีที่ ตั้งอยู่บนเหตุผล มีความพอดีพอประมาณ เป็นเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ ดังนั้น การนำ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ต้องทำตามเงื่อนไขพื้นฐาน 3 ประการ (เกษม วัฒนชัย 2548) คือ

- 1) จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม
- 2) จะต้องดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ และความรอบคอบ
- 3) จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน

การเปลี่ยนแปลงในแนวคิดและแนวปฏิบัติ ที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความสำคัญและสอดคล้องกับหลักการทรงงานที่ ชันวาท จิตต์สวาง (2550) ได้จำแนกไว้เป็น 5 ประเด็นหลัก ดังนี้

1) หลักระเบิดจากข้างใน ไม่ติดตำรา และภูมิสังคม หมายถึง การดำเนินงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการเปลี่ยนแนวทางการแก้ไขปัญหา ที่เน้นการพึ่งพาทุนเทคโนโลยี ความช่วยเหลือจากรัฐ หรือองค์กรภายนอก มาเป็นความพยายามพึ่งพาตนเองก่อน โดยใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีในสังคมเป็นหลัก พัฒนามตามศักยภาพพื้นที่ เป็นการพัฒนาที่เน้นเป้าหมายความมั่นคง ยั่งยืนในระยะยาว

2) หลักทำตามลำดับขั้น หมายถึง การปรับเปลี่ยนระบบกลไกการทำงานจากการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจทุกระดับในคราวเดียวกัน มาเป็นกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นลำดับ เช่น การพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ จากระดับจุลภาค คือ ครัวเรือน หรือเศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน ไปสู่ระดับมหภาค คือ ระดับชุมชน และระดับสังคมส่วนรวม หรือขั้นก้าวหน้า เพื่อสร้างการพัฒนาที่เจริญเติบโตอย่างพอดี พอประมาณ เน้นความมั่นคง มีความชัดเจน เป็นขั้นตอน

3) หลักการมีส่วนร่วมและศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ หมายถึง แนวทางการพัฒนาให้เปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ (Relationship Structure) ของเกษตรกรหรือประชาชนจากลักษณะของผู้ให้และผู้รับ มาเป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบพหุมิตร ที่เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบ เรียนรู้ร่วมกัน ใช้ประโยชน์ข้อมูล มีเหตุผล และยึดความรอบรู้รอบคอบในการตัดสินใจ กอปรกับมีความสมานฉันท์ด้วยกันทุกฝ่าย

4) หลักประโยชน์ส่วนรวม หมายถึง กระบวนการพัฒนาโดยเปลี่ยนเป้าหมายในการพัฒนาสังคม (Development Target) จากการเร่งสร้างรายได้และความมั่งคั่งเป็นตัวเงิน ซึ่งเป็นประโยชน์ส่วนตน มาเป็นการสร้างความพอเพียงและความมั่นคงของบุคคล ชุมชน สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ทุกคนได้รับประโยชน์ตามไปด้วย นับเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันตนเอง สังคมที่สำคัญในเวลาเดียวกัน

5) หลักขาดทุนคือกำไร และ รู้ รัก สามัคคี หมายถึง การพัฒนาสังคมให้ตระหนักถึงกระบวนทัศน์ในการพัฒนา (Development Paradigm) จากแนวคิดในการแสวงหาความพึงพอใจสูงสุดจากการได้รับของแต่ละบุคคล มาเป็นแนวคิดในการสร้างความสุข ความพอใจจากการได้ให้ ได้แบ่งปัน ให้แก่ผู้อื่นบ้าง เป็นความสุขที่เกิดจากความรู้จักพอประมาณ มีความเมตตา กรุณา เอื้ออาทรความสุขร่วมกันในสังคมอย่างทั่วถึง เป็นความสุขหรือกำไรที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคล และภาครัฐ ซึ่งเป็นอุดมการณ์ร่วมกันของทุกคนในสังคม มีความรู้ ความรักความเข้าใจ เพื่อสร้างสรรค์ความสุข ความสามัคคี และเป็นภูมิคุ้มกันที่เกิดขึ้นอย่างมีพลังในสังคม

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการนำหลักคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับตนเองอย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ด้วยการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมของแต่ละชุมชน ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายเหตุผล เพื่อนำไปสู่ความสามัคคีและเกิดการพัฒนาชุมชนที่สมดุล พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งปวง

จากที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่ขั้นการฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกินไปจนถึงการแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพ และทักษะวิชาการ เป็นการพัฒนาที่ละขั้นตอนเป็นลำดับ รวมถึงเทคโนโลยีที่ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชาติและที่จะเรียนรู้จากโลกภายนอก โดยอาศัยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวสร้างภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบที่ชุมชนอาจจะได้รับ ไม่ให้กระแสเหล่านั้นมาทำลายเอกลักษณ์และวัฒนธรรมชุมชนจนต้องล่มสลายไป

“ชุมชน” ประกอบด้วย ครอบครัวหลายครอบครัวที่มาอยู่รวมในที่เดียวกัน และมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ส่วน “เศรษฐกิจ” เป็นเรื่องเกี่ยวกับการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต คือ การซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิต ดังนั้น “เศรษฐกิจชุมชน” หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม บริการ การผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้น คือ ให้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ บนรากฐานความสามารถที่มีอยู่ จากการใช้ “ทุนของชุมชน” ซึ่งทุนของชุมชนทั้งที่เป็น ทุนทางสังคม เช่น วิถีการผลิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน โรงเรียน ที่ดิน ทรัพยากร การคมนาคมขนส่ง สมาชิกในชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจว่า จะผลิตอะไรได้บ้างตามศักยภาพและทุนประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ และผลิตกันอย่างไร แล้วแบ่งปันผลประโยชน์จากการผลิตกันอย่างไร คือ ชุมชน คิดเอง ทำเอง ได้เอง

ลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือ ครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ความพอเพียง การพึ่งตนเองที่ได้กล่าวมาแล้วขึ้นอยู่กับการใช้แรงงานเป็นอย่างมากพึ่งแรงงานในครอบครัว พึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตนเอง และพึ่งกันเองในชุมชนก่อน และหากจะขายก็ขายในตลาดใกล้ตัว ตลาดภูมิภาค ตลาดภายในประเทศ ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจชุมชนนั้น ฝังตัวอยู่ในสังคมและวัฒนธรรม

แนวคิดและความหมายของเศรษฐกิจชุมชน มงคล ด้านธานินทร์ (online) ให้กรอบแนวคิดในเรื่องของเศรษฐกิจชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ รวมทั้งให้สามารถมองภาพการพัฒนาในอนาคตได้อย่างชัดเจน มิติในการมองเป็นกรอบคิดเชิงระบบ (ภาพที่ 2.3)

ภาพที่ 2.4

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเชิงระบบ

ที่มา : มงคล ด้านธานินทร์ (2541) “เศรษฐกิจชุมชน: พึ่งตนเองหลักการและแนวปฏิบัติ”

กรุงเทพมหานคร ซีเอ็ดยูเคชั่น [Online]

[http://www.edu.ac.th/webnong/web01/web451%s\(wisdom.htm](http://www.edu.ac.th/webnong/web01/web451%s(wisdom.htm)

1) ปณิธาน เศรษฐกิจชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติ ผู้เกี่ยวข้องต้องมีความเข้าใจ และความมุ่งมั่นร่วมกันว่าการกระทำนั้น ก็เพื่อความรุ่งเรืองและความอยู่รอด ปลอดภัยของสังคมไทยทั้งมวล จึงมีความจำเป็นที่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับล่าง คือ ชุมชน ชนบทต้องมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับบน คือ ประเทศ อีกทั้งต้องสัมพันธ์กับการเมือง การปกครอง การศึกษา วัฒนธรรมของคนทั้งประเทศ การเน้นความสำคัญของ เศรษฐกิจชุมชนใดๆ คงไม่ช่วยให้กระบวนการเศรษฐกิจชุมชนบรรลุปณิธานดังกล่าวได้

2) ทำอะไร เศรษฐกิจชุมชนไม่ใช่ของใหม่ แท้จริงคือการทำงานเพื่อการดำรงชีพในแนวสัมมาอาชีพเพื่อการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์อื่นในหมู่บ้าน ชาวบ้านสนใจจะรวมกลุ่มเพื่อ

2.1 ปลุกพืช ได้แก่ ข้าว พืชไร่ ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ สมุนไพร เลี้ยงปศุสัตว์ และสัตว์น้ำ รวมอยู่ในพื้นที่ผืนเดียวกัน

2.2 กิจกรรมการผลิตที่เกี่ยวข้องเนื่องการเกษตร เช่น การแปรรูปข้าว ผลไม้เป็นน้ำผลไม้ และไวน์ผลไม้ การแปรรูป สมุนไพร เป็นสมุนไพรผง เป็นต้น

2.3 กิจกรรมการผลิตนอกการเกษตร เช่น การร่วมทำอัฐบล็อก การตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น

2.4 กิจกรรมบริการ เช่น บุรณะโบราณสถานในพื้นที่ร่วมกับผู้นำ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว สำหรับหารายได้เข้าหมู่บ้าน เป็นต้น

3) ทำกับใคร ชาวบ้านอาจรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ หรือใช้กลุ่มที่เป็นนิติบุคคล เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร มูลนิธิ หรือสมาคม เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมที่กล่าวไปแล้ว หรือร่วมกับนักพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่พัฒนาของรัฐ เช่น พัฒนารดาบด เกษตรดาบด นักวิชาการ เรียกรวมกันว่า พหุภาคีในการแปรรูปผลผลิต หรือทำการตลาด อาจร่วมทุนกับพ่อค้า หรือนักอุตสาหกรรม ทำการผลิตและแปรรูปเป็นสินค้าตามที่มีผู้บริโภคต้องการ

4) ทำอย่างไร โดยรวมกลุ่มดังได้กล่าวแล้วทำการผลิต แปรรูปแลกเปลี่ยนสินค้าขาย หรือบริการต่างๆ

5) ทำทำไม เนื่องจากชาวบ้าน มีระดับการทำมาหากินต่างกัน บ้างก็อยู่ในระดับพอมีพอกิน บ้างก็อยู่ที่ระดับการค้า ดังนั้น การรวมกลุ่มกันผลิต จึงอาจเป็นไปเพื่อความตั้งใจให้เกิดความพออยู่พอกิน เพื่อความพึงพอใจ เพื่อให้คุ้มกับการลงทุน และเพื่อกำไร

6) เพื่ออะไร ถือว่าเป็นการรวมตัวในระดับล่างสุดของสังคม ดังนั้น การร่วมกันทำงานก็เพื่อให้เกิดผลให้คนมีความสุข เมื่อต่างพึงพอใจแล้ว ก็จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (Online) จึงมีเป้าหมายสำคัญอยู่หลายประการ เช่น

1) การพัฒนาขีดความสามารถของคน ครอบครัว และชุมชน จากการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้พึ่งตนเองได้

2) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จะลดลงหรือหมดไปจากชุมชนนั้นๆ แสดงให้เห็นว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักสากลได้ และยังสามารถยืนบนขาของตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นอีกด้วย นอกจากนี้การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนยังมีจุดแข็งที่เอื้ออำนวยต่อการประสบความสำเร็จ คือ

1) คนในท้องถิ่นในชุมชนเดียวกันมีจิตสำนึก มีความเป็นมาและดำรงอยู่ร่วมกัน

2) การมีความเอื้ออารี มีความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสังคมท้องถิ่นอยู่แล้ว

3) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ระหว่างกลุ่มด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่การบังคับหรือสั่งการ

4) การพัฒนาที่เริ่มจากการกำหนดพื้นที่ โดยคนในชุมชนที่มีจำนวนไม่มาก จัดการได้ง่ายกว่า และเมื่อพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งประสบความสำเร็จแล้ว สามารถแพร่กระจายแนวคิด วิธีการก่อให้เกิดการพัฒนาในลักษณะเดียวกันออกไปในวงกว้าง

แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สรุปได้ดังนี้

1) สร้างเวทีการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นก่อน อาจจะเป็นลักษณะของประชาคมหมู่บ้าน ตำบล หรืออำเภอ ในลักษณะของร้านค้าชุมชน ตลาดนัดชุมชน

2) วิเคราะห์ศักยภาพ (ขีดความสามารถของท้องถิ่น)

3) วางแผนการพัฒนาตามแนวทาง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่”

4) ส่งเสริมการรวมกลุ่มในลักษณะต่างๆ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอนุรักษ์ต่างๆ เป็นต้น และการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน

5) พัฒนาเทคโนโลยี (ความรู้เกี่ยวกับวิธี) การผลิต การคัดคุณภาพ การเก็บรักษา การแปรรูป และการบรรจุหีบห่อ

6) พัฒนาระบบตลาด เช่น ตลาดท้องถิ่น และตลาดปลายทาง เป็นต้น ด้วยการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตเชื่อมโยงผู้ผลิตกับตลาดปลายทาง เช่น ระหว่างกลุ่มผู้ผลิตกับผู้บริโภค กลุ่มผู้ผลิตกับโรงงานแปรรูป เป็นต้น

7) พัฒนากิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษา วัฒนธรรม สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

8) ทำการวิจัย เพื่อใช้สนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

9) สร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนแบบเบ็ดเสร็จในระดับอำเภอ/จังหวัด โดยเน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนท้องถิ่น

10) สร้างหลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พัฒนาสถานที่ดูงาน

11) พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อช่วยในการตัดสินใจการทำธุรกิจชุมชน

12) เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนออกสู่สังคมภายนอก

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ได้นำเอาหลักคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้แก่ ความพอเพียง มาประยุกต์ใช้ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมที่อาศัยความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการเพิ่มพลังความสามารถด้วยตนเองและพึ่งตนเอง การใช้ทุนทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างรอบคอบ ระมัดระวัง สร้าง

เศรษฐกิจพออยู่พอกินเป็นภูมิคุ้มกันเบื้องต้น ภายใต้ความมีเหตุผลและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งสนับสนุนกระบวนการชุมชนและประชาสังคม ในการร่วมสร้างความเป็นธรรมแก่คนทุกระดับในชุมชนนำไปสู่การพัฒนาในระยะยาว

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มลฤดี ทองรัตน์ (2552) ได้ศึกษาความรู้ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตของนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยแม่โจ้ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการประยุกต์ใช้ปรัชญาในการดำรงชีวิตและปฏิบัติหน้าที่การงานของนักศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยศึกษากับนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาแล้วและกำลังศึกษารุ่น 3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก และการวิเคราะห์ความแปรปรวน พบว่า นักศึกษามีความรู้ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง (ร้อยละ 75.9) และมีความเข้าใจในระดับมาก (ร้อยละ 83.2) และการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านเทคโนโลยีอยู่ในระดับมาก ในการวิเคราะห์ความแปรปรวน พบว่า การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านเศรษฐกิจ ผันแปรตามปัจจัยส่วนบุคคลของนักศึกษา ด้านหน้าที่การงานเกี่ยวข้องกับพระราชดำริ สถานที่เติบโตในวัยเด็ก และการบวช

สรุปได้ว่า นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยั่งยืนได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันแบบมีส่วนร่วมได้ผลสอดคล้องกับผลการศึกษาโดยแบบสอบถาม

สุพณี ตั้งตระกูลทรัพย์ (2551) ได้ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนอัมพวาที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัมพวา รวมทั้งความสอดคล้องของวิถีชีวิตชุมชนอัมพวา กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 291 คน สถิติที่ใช้คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย

ผลการศึกษา พบว่าปัจจุบันชุมชนอัมพวาส่วนใหญ่ไม่ได้ทำการเกษตร แต่มีอาชีพหลักคือ รับราชการ รองลงมาคือ ค้าขาย เกษตรกรรม และรับจ้างตามลำดับ มีรายได้ในภาคการเกษตรเฉลี่ย 5,268.23 บาท/ครัวเรือน/เดือน รายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 10,881.84 บาท/ครัวเรือน/เดือน รายจ่ายนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 9,153.36 บาท/ครัวเรือน/เดือน เงินออมสะสมเฉลี่ย

27,573.36 บาท/ครัวเรือน/เดือน มีหนี้สะสมในระบบเฉลี่ย 2,634.11 บาท/ครัวเรือน/เดือน และหนี้สะสมนอกระบบเฉลี่ย 1,011.20 บาท/ครัวเรือน/เดือน มีการให้บริการ Home stay ร้อยละ 7.20 มีการให้บริการท่องเที่ยวเรือชมหิ่งห้อย ร้อยละ 33.00 และมีการให้บริการนวดสปาสมุนไพรแก่นักท่องเที่ยว ร้อยละ 35.70 การผลิตและการบริโภค มีการปลูกพืชไว้บริโภคเองร้อยละ 36.10 รองลงมาปลูกพืชไว้เพื่อขาย ร้อยละ 33.30 และปลูกพืชไว้บริโภคและขาย ร้อยละ 30.60

ผลการศึกษาวิถีชีวิตด้านสังคม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 46 ปี การศึกษาระดับอุดมศึกษา มีสถานภาพสมรส โดยส่วนใหญ่ทำงานในพื้นที่ชุมชน และ ร้อยละ 95 ขึ้นไป มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัว และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน คนในชุมชนส่วนใหญ่ร้อยละ 95 มีการรวมกลุ่มกัน ผู้นำในชุมชนเป็นที่เคารพนับถือได้รับการชุมชนเป็นที่เคารพนับถือได้รับการยอมรับจากชุมชนและมีความสามัคคี

ผลการศึกษาวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 100 มี ศาสนสถานเป็นศูนย์รวมจิตใจมีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและร้อยละ 90 ชุมชนคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและ ร้อยละ 96 มีสภาพภูมิประเทศเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐาน เช่น ตลาดน้ำ การใส่บาตรริมคลองทางเรือ และร้อยละ 65 วิถีชีวิตในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากส่วนใหญ่ใช้การคมนาคมทางบก

ผลการศึกษาวิถีชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 88.30 ยังมีทรัพยากรดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ร้อยละ 96.20 ยังมีน้ำอุดมสมบูรณ์และร้อยละ 83.80 ชุมชนไม่ก่อกำจัดขยะโดยวิธีเผา

โดยภาพรวมวิถีชีวิตชุมชนอัมพวา มีความสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในระดับปานกลาง และมีความพอเพียงในด้านสิ่งแวดล้อมในระดับสูง

เอื้องทิพย์ เกตุกราย (2551) ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของประชาชนตำบลคลองพระอุดม อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของประชาชนตำบลคลองพระอุดม อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนตำบลคลองพระอุดม ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเบื้องต้น ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมาน คือ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ด้วยสถิติทดสอบ เอฟ (F-test) และเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่เชิงพหุ ด้วยวิธีการของเชฟเฟ

ผลการวิจัยพบว่า (1) การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของประชาชนตำบลคลองพระอุดม อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ทั้ง 3 องค์ประกอบ คือ การมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ความพอประมาณ และความมีเหตุผล ส่วนการประยุกต์ใช้เงื่อนไขของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เงื่อนไขคุณธรรม อยู่ในระดับมาก และเงื่อนไขความรู้ อยู่ในระดับปานกลาง (2) การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของประชาชนตำบลคลองพระอุดม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษา อายุ อาชีพ แหล่งความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และระดับความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

ฉัฐพงศ์ ทองภักดี (2550) ได้สังเคราะห์การบริหารการพัฒนาตามเศรษฐกิจพอเพียง และกรอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารการพัฒนาไว้ว่า การประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารการพัฒนา คือ เน้นคนให้พอเพียง สร้างวิสัยทัศน์ และการจัดการตามสามห่วงสองเงื่อนไข มักจะมีคำถามว่า หากจะประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะอย่างไร จากการศึกษาการประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารการพัฒนาในด้านต่างๆ กระบวนการควรเป็นดังต่อไปนี้ การจัดการให้คนมีความพอเพียง การบริหารการพัฒนาสมัยใหม่เน้นที่การพัฒนาคน หลักของปรัชญาสามารถเป็นแนวทางการชี้นำพฤติกรรมของคนที่เหมาะสมได้ จุดสำคัญของการประยุกต์ใช้ไม่ว่าเป็นการบริหารระดับใด คือ ทำให้คนมีความพอเพียง โดยใช้หลักของปรัชญาเป็นแนวทางลักษณะสำคัญคือ ความพอประมาณ รายจ่ายสมดุลกับรายรับ ซึ่งควรพิจารณาทั้งรายรับและรายจ่าย โดยทั่วไปจะพบว่า การดูแลด้านรายจ่ายจะสามารถควบคุมได้ง่ายกว่าการเพิ่มรายรับ รวมถึงมีความเสี่ยงน้อยกว่า เพราะสามารถพิจารณาด้วยตนเองได้ว่ารายจ่ายใดสามารถลดได้ โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ความมีเหตุผล มีความรอบคอบในการใช้จ่าย ไม่ใช้จ่ายเกินอัตรภาพ ใช้จ่ายอย่างคุ้มค่า ไม่เป็นผู้บริโภคนิยม การมีภูมิคุ้มกัน คือ การมีเงินออม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพราะจะทำให้มีผู้ช่วยเหลือยามยาก รวมทั้งการดูแลสุขภาพเพื่อลดความเสี่ยงจากโรคภัยไข้เจ็บ ความรู้คู่คุณธรรม คือ มีความรอบรู้ในการใช้ชีวิตและการทำงาน ประกอบอาชีพที่สุจริตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาในการตัดสินใจต่างๆ เพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในการบริหารองค์กรภาครัฐและเอกชน ก็ต้องพยายามให้พนักงานมีลักษณะเช่นนี้ ในการวางนโยบาย ในการพัฒนาระดับชาติ ก็ต้องมีมาตรการที่ทำให้คนมีพฤติกรรมเช่นนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า การบริโภคนิยมจะเป็นลักษณะที่ขัดแย้งกับความพอเพียงสูงมาก เพราะแสดงถึงการขาดความมีเหตุผลในการใช้จ่าย บริโภคแบบสุดโต่ง มีแนวโน้มว่าจะมีความโลภ เพิ่มความเสี่ยง อาจมีพฤติกรรมที่ขาดคุณธรรมเพื่อให้ใช้จ่ายตามที่ต้องการ การนำปรัชญาสร้างวิสัยทัศน์ในการบริหารผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีวิสัยทัศน์ มองภาพของ

การพัฒนาตรงกัน ปรัชญาสามารถช่วยให้ทิศทางการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันได้ โดยผู้บริหารที่จะใช้หลักของปรัชญาในการดำเนินการพัฒนากำหนดให้กรอบของปรัชญาเป็นวิสัยทัศน์ของการพัฒนา จะเป็นการสื่อสารให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าใจถึงความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นขั้นตอน ไม่ก้าวกระโดด ยึดทางสายกลาง โดยมีความเป็นพลวัต คือ การปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่คำนึงถึงความเสี่ยง รวมทั้งเห็นความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม

อจลรา ราชแก้ว (2550) ได้ศึกษา การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของพนักงานขับรถโดยสารประจำทาง จังหวัดปทุมธานี พบว่า พนักงานขับรถโดยสารประจำทางมีระดับการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านองค์การ สังคมและครอบครัว ดังนี้ ด้านครอบครัว พนักงานขับรถโดยสารประจำทางมีการจัดสรรเงินเดือนที่ได้รับให้เหมาะสมกับรายจ่ายภายในครอบครัว วางแผนและควบคุมการใช้จ่ายเงิน เลือกที่จะประพาศดินในสิ่งที่ดีเพื่อลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง อันได้แก่ การเล่นหวย ด้านองค์การ พนักงานขับรถโดยสารประจำทางโดยสารประจำทางปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด ขับรถด้วยความระมัดระวัง รอบคอบ ไม่ประมาท มีความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่เพื่อองค์กรของตนเองและหลีกเลี่ยงที่จะดื่มสุรา เพื่อให้ร่างกายพร้อมในการขับรถ ด้านสังคม พนักงานขับรถโดยสารประจำทางโดยสารประจำทาง มีการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง รอบคอบ ไม่ประมาท หลีกเลี่ยงการดื่มสุราขณะปฏิบัติหน้าที่เพื่อมิให้เกิดอุบัติเหตุทางถนน และนำมาซึ่งความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สิน อันส่งผลกระทบต่อสังคมในภาพรวม ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข เป็นเมืองที่ปลอดภัย นำไปสู่เป้าหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ (2550) ศึกษาการใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียง โดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่สามารถนำไปสู่การสร้างตัวชี้วัด เพื่อกำหนดระดับของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ และแนวทางในการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดดังกล่าว ด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร ภายใตกรอบทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ 4 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการผลิต ทฤษฎีการบริโภค ทฤษฎีอรรถประโยชน์ และทฤษฎีการกระจายผลผลิต

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ได้ข้อสรุปว่า หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในพุทธเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอัปมาทธรรม มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะด้าน ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัว ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมัชฌิมาปฏิปาทากับความพอประมาณ เป็นวิธีการหรือหนทางในการพัฒนาตน โยนิโส

มนสิการกับความมีเหตุผล เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการพัฒนาตน และอุปมาพหุธรรมกับการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เป็นเครื่องกำกับการพัฒนาตน

ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงพุทธเศรษฐศาสตร์ที่มีองค์ธรรมในระดับศีลเป็นประธาน การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก จึงสามารถใช้เฉพาะองค์ธรรมในระดับเป็นเครื่องมือในการศึกษาเปรียบเทียบ โดยองค์ธรรมในระดับศีลที่เกี่ยวข้องกับ 4 ทฤษฎีหลักทางเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ ปาริสุทธิศีล 4 ที่ประกอบด้วย อาชีวปาริสุทธิศีล ในกิจกรรมการผลิต ปัจจัยสันนิสิตศีล ในกิจกรรมการบริโภค อินทริยสังวรศีล ในเรื่องอรรถประโยชน์ และปาฏิโมกข์สังวรศีล ในการกระจายผลผลิต จากการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อค้นหาตัวชี้วัดที่สามารถกำหนดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ พร้อมทั้งตัวอย่างและแนวทางในการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัด สำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามกรอบทฤษฎีการผลิต ทฤษฎีการบริโภค ทฤษฎีอรรถประโยชน์ และทฤษฎีการกระจายผลผลิต โดยผลจากการวิเคราะห์นำมาซึ่งการสร้างตัวชี้วัด เพื่อกำหนดระดับของความพอเพียงภายใต้คุณลักษณะความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว จำนวน 13 ตัวชี้วัด แบ่งเป็น ตัวชี้วัดด้านความพอประมาณ จำนวน 7 ตัว แบ่งเป็นตัวชี้วัดความพอประมาณในกระบวนการ 4 ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงเปรียบเทียบ) ประกอบด้วย ประสิทธิภาพการผลิต ประสิทธิภาพการผลิต ประสิทธิภาพการบริโภค ประสิทธิภาพการบริโภค และตัวชี้วัดความพอประมาณในกระบวนการ 3 ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพัทธ์) ประกอบด้วย ความไม่พอเพียง ความพอเพียงขั้นพื้นฐาน และความพอเพียงขั้นก้าวหน้า ตัวชี้วัดด้านความมีเหตุผล จำนวน 4 ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมบูรณ์) ประกอบด้วย คุณค่าของปัจจัยการผลิต คุณค่าการผลิต คุณค่าของปัจจัยการบริโภค คุณค่าการบริโภค และตัวชี้วัดด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว จำนวน 2 ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพัทธ์) ประกอบด้วย สัดส่วนปัจจัยการผลิต สัดส่วนปัจจัยการบริโภค ผลจากการวิเคราะห์ แสดงให้เห็นประโยชน์และแนวทางในการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดทั้งในระดับบุคคล ระดับครัวเรือน ระดับองค์กร ระดับชุมชน และระดับประเทศ ในรูปของดัชนีต่างๆ อาทิ ดัชนีจิตภาพ สำหรับการพัฒนาในระดับบุคคล ดัชนีโลกภาพ สำหรับการพัฒนาในระดับครัวเรือน ดัชนีผลิตภาพ สำหรับการผลิตในระดับองค์กร รวมถึงข้อสังเกตในการใช้ดัชนีความสุขมวลรวมประชาชาติ GNH และผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ GDP เป็นเครื่องชี้ภาวะทางเศรษฐกิจระดับประเทศ

ตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นสามารถใช้อธิบายคุณลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นนามธรรม ให้เป็นที่เข้าใจได้ง่าย ชัดเจนเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ตัวกระบวนการสร้างตัวชี้วัดยัง

สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการบริหารจัดการและการประเมินผลในระหว่างการปฏิบัติได้

กังสดาล อยู่เย็น (2544) ได้ศึกษาพลวัตรชุมชนบ้านป่าเกร็ดใน ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาพัฒนาการชุมชนด้านเศรษฐกิจ ศึกษาลักษณะและปัจจัยที่มีต่อเศรษฐกิจพอเพียงที่มีในชุมชน และปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านป่าเกร็ด ในอำเภอเมืองจังหวัดตราด

ผลการศึกษาพบว่าพัฒนาการเศรษฐกิจของชุมชน เริ่มต้นจากการมีเศรษฐกิจเป็นระบบการผลิตแบบดั้งเดิม คือ เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน มีชีวิตเรียบง่าย ปลูกข้าวไว้กินเอง หารายได้จากแหล่งธรรมชาติ หนองน้ำ และป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ มีการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จากนั้นเริ่มเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและรูปแบบการผลิต จากการรับการเปลี่ยนแปลงจากกระแสตะวันตกมาเริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา เงาะ ทุเรียน แทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้วิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเองหมดไป กลายเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกชุมชนทั้งสิ้น นอกจากนี้การเข้ามาของนายทุนได้เปลี่ยนป่าไม้และนาข้าวเป็นนาถั่ว เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรแหล่งอาหารและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนค่อยๆ ล่มสลายไปพร้อมกับความเติบโตของค่านิยมทันสมัย จนกระทั่งชาวบ้านได้ตระหนักและหาหนทางแก้ไขปัญหาในระดับหนึ่ง และชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นผลเสียของการพัฒนาที่ผ่านมา มีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตและรูปแบบการผลิตให้ดำเนินรอยตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ รูปแบบการผลิตที่นำแนวทางเกษตรทางเลือกมาใช้ หรือแนวทางการปฏิบัติที่ใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าและอย่างระมัดระวัง การบริโภคที่มีความเรียบง่าย ประหยัด ใส่ใจกับสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ผู้ผลิตกับพ่อค้ารู้ทันข่าวสารในการต่อรองราคาสินค้า รวมถึงการมีจิตใจไม่โลภเกิดการซื้อขายที่ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์เท่าเทียมกัน ในการจัดสรรผลผลิตให้แก่ญาติพี่น้องและชุมชน ทั้งในรูปแบบของวัตถุดิบ แรงงานและทรัพย์สิน อาชีพที่เห็นได้ชัดเจนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ การทำสวนผลไม้ การทำนาถั่วธรรมชาติและประมงพื้นบ้าน ทั้งนี้พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ผู้นำชุมชน กระบวนการเรียนรู้ กลุ่ม ชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน สังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภาวะหนี้สิน หน่วยงานนอกชุมชน นอกจากนี้มีข้อเสนอให้พัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน และหน่วยงานชุมชนมีประสิทธิภาพ เปิดโอกาสให้

ประชาชนมีส่วนร่วม โดยมุ่งสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และคำนึงถึงฐานทรัพยากร และศักยภาพของชุมชนเป็นสำคัญ

สมศรี จินะวงษ์ (2544) ศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการกระจายรายได้ในชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในอดีตและปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อวิเคราะห์การกระจายรายได้ที่เกิดขึ้นในการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้การวิจัยเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้กลุ่มตัวอย่าง 123 ครัวเรือนในชุมชนบ้านสุขใจ จังหวัดกาฬสินธุ์ และจำนวน 49 ครัวเรือนในชุมชนพอเพียง จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในอดีตและปัจจุบันมีจุดร่วมและจุดต่าง คือ จุดร่วมที่เน้นคือการอยู่ร่วมกันแบบพออยู่ พอกิน การพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยกันและกัน มีความสุขตามอัตภาพ ไม่เบียดเบียนและทำลายสิ่งแวดล้อม จุดต่างคือ ในสภาพปัจจุบันการผลิตเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการในการบริโภคครัวเรือนและเพื่อค้าขาย การบริโภคเป็นไปเพื่อตอบสนองการดำรงชีวิตและคุณภาพชีวิต การแลกเปลี่ยนเป็นไปในทั้งระดับชุมชน ประเทศและระดับโลก การจัดสรรหรือแบ่งปันเป็นไปในระดับชุมชนและในระดับรัฐ กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอก และปัจจัยสภาพแวดล้อม โดยมีลักษณะการเรียนรู้ในลักษณะปัจเจกบุคคลและในระดับกลุ่ม จากการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เมื่อพิจารณารายได้ของชุมชนหลังจากชุมชนใช้การพัฒนาแนวเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า การกระจายรายได้ของชุมชนดีขึ้น วิถีชีวิตของคนไทยแต่อดีต มีการพึ่งพาตนเอง พึ่งพาเพื่อนบ้านและพึ่งพาชุมชน แต่เมื่อมีกระแสการแข่งขันในโลกเพิ่มมากขึ้น การพึ่งพาตนเอง พึ่งพาเพื่อนบ้านพึ่งพาชุมชนที่ตนเองอยู่ค่อยๆ หายไป ทุกเรื่องเป็นเศรษฐกิจหมด ต้องซื้อ ต้องจ้าง และประการสำคัญการเสียสละ การแบ่งปันซึ่งเป็นลักษณะนิสัยที่เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยจะค่อยๆ หายไปจากสังคม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะสามารถฟื้นฟูสังคมที่เป็นสุขกลับมาได้

อรสุดา เจริญรัตน์ (2543) ศึกษาการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงว่า ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนผ่านจากสังคมประเพณีมาสู่สังคมทันสมัยนั้น เศรษฐกิจพอเพียงสามารถดำรงอยู่และปรับตัวไปโดยมีเงื่อนไขปัจจัยและกระบวนการอย่างไร โดยกำหนดนิยามและขอบเขตของเศรษฐกิจพอเพียงว่า ประกอบด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ 4 ประการ คือ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนและการจัดสรรผลผลิต

วิธีการศึกษาได้ใช้วิธีวิทยาการศึกษาเชิงคุณภาพ และการสร้างข้อสรุปจากทฤษฎีฐานรากมาใช้ในการอธิบาย และทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว สำหรับรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบปัญหาการวิจัยนั้น และใช้วิธีการเลือกสนามศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง กล่าวคือ เลือกพื้นที่ที่มีคุณลักษณะตามนิยามและขอบเขตของเศรษฐกิจพอเพียง โดยพิจารณาจากลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลัก 4 ประการ ตามที่ได้กำหนดไว้

ผลการวิจัยพบว่า เงื่อนไขสำคัญที่สุดของการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านยังคงอำนาจในการควบคุมและจัดการทรัพยากรต่างๆ ของตนเอง อำนาจดังกล่าวนับเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่การสร้างและพัฒนาระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพสำหรับการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ในระบบบรรทัดฐานของหมู่บ้านที่ปรากฏอยู่ในจารีตประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ หรือพิธีกรรม เป็นผลเชื่อมโยงจากอิทธิพลของโลกทัศน์และระบบคุณค่าของชุมชน ปัจจัยดังกล่าวนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงสามารถปรับตัวไปตามบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงผ่านจากสังคมประเพณีเข้าสู่สังคมทันสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อมูลจากการศึกษาพบว่า เมื่อหมู่บ้านต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงจากความทันสมัยต่าง ๆ เช่น การที่มีถนนตัดผ่านเข้ามา การมีสาธารณูปโภคที่สะดวกสบาย หรือการเข้ามาแทรกแซงของอำนาจรัฐ รวมทั้งระบบทุนนิยมการค้า ที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมหลายด้าน ทำให้อำนาจในการจัดการทรัพยากรของชุมชนต้องถูกกระทบกระเทือน ผลที่เกิดขึ้น คือ บรรทัดฐานที่เคยมีบทบาทในการกำหนดและควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้ไว้จำเป็นต้องปรับตัวไปภายใต้การจัดระเบียบสังคมใหม่ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากเดิม เป็นต้นว่า การสร้างบรรทัดฐานแบบพึ่งพาอาศัยกัน (Norms of Reciprocal) และการสร้างเครือข่ายที่ทำให้บุคคลมาสัมพันธ์กันในเรื่องเกี่ยวกับชุมชน (Networks of Civic Edgemont) ขึ้นมา เพื่อสนับสนุนและทดแทนความสัมพันธ์แบบพึ่งพาในระบบเครือญาติ ที่มีบทบาทน้อยลงเมื่อเทียบกับในอดีต ดังนั้นจึงพบว่าภายในหมู่บ้านได้เกิดการรวมกลุ่มกันในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งคณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มเกษตรนิเวศ กลุ่มทอผ้า กลุ่มธนาคารข้าว รวมทั้งกลุ่มออมทรัพย์ ภายใต้ระบบการจัดการรูปแบบใหม่ที่เกิดจากความร่วมมือทั้งกับหน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชนหรือแม้กระทั่งองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการปรับตัวโดยระดมหลากหลายทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นความรู้ ทุน เทคโนโลยี ฯลฯ จากแหล่งต่าง ๆ นำมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ร่วมกันของชุมชนที่มีได้ตัดตอนจากภูมิปัญญาเดิม แต่กลับได้นำความรู้สมัยใหม่มาบูรณาการกันได้อย่างเหมาะสม ปัจจัยเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงยังสามารถดำรงอยู่ในชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของบริบทแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนตลอดมา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากระบวนการปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ของเศรษฐกิจพอเพียง จะมีไต่อยู่บนเส้นทางที่ราบรื่นปราศจากอุปสรรคและปัญหาใด ๆ ตรงกันข้ามกลับพบว่า ยังมีอุปสรรคและปัญหาที่ชาวบ้านจะต้องร่วมกันเรียนรู้ เพื่อพัฒนาวิธีการต่อสู้และเอาชนะปัญหาเหล่านี้ต่อไป รัฐในฐานะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือและสนับสนุนชุมชนเหล่านี้ สามารถส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพดังกล่าวได้โดยการกำหนดนโยบายที่เอื้อต่อการกระจายอำนาจจากส่วนกลางให้มากขึ้นพร้อม ๆ กับการช่วยเหลือและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถพัฒนาความเข้มแข็งของตนเอง ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายร่วมกัน ตามแต่สภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ กิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวนี้น่าจะเป็นที่จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของทุนทางสังคม (Social Capital) ของชุมชนนั่นเอง

ปรีชา พรหมมา (2543) ได้ศึกษาการวิเคราะห์รายได้ของเกษตรกรจากการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษาการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวทฤษฎีใหม่ ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับรายได้ของเกษตรกร และศึกษารายได้ของเกษตรกรที่คาดว่าจะได้รับในอีก 5 ปีข้างหน้า ศึกษาเฉพาะในเขตอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 64 ชุด แบ่งวิธีการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการทดสอบสมมติฐาน และส่วนที่ 3 การวิเคราะห์รายได้ของเกษตรกรที่คาดว่าจะได้รับในอีก 5 ปีข้างหน้า ใช้วิธีการทางสถิติโดยการคำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสถิติไคสแควร์ (χ^2)

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของเกษตรกรได้แก่ ระดับความพอเพียงของน้ำเพื่อการเกษตร วิธีการขายพืชผลทางการเกษตร ระดับการใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้าน และขนาดพื้นที่ทำการเกษตร สำหรับปัจจัยที่ไม่มีอิทธิพลต่อระดับรายได้ของเกษตรกร ได้แก่ จำนวนสัตว์ที่เลี้ยง ระดับการศึกษาและอายุของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มเกษตรกรที่มีน้ำเพียงพอมีรายได้แตกต่างจากกลุ่มที่มีน้ำไม่เพียงพอ สำหรับกลุ่มอื่น ๆ มีรายได้ไม่แตกต่างกัน และจากการประมาณการระดับรายได้ของเกษตรกรในอีก 5 ปีข้างหน้า พบว่า อยู่ในช่วงปีละ 68,000 บาท ถึง 133,000 บาท

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา พบว่า เกษตรกรควรมีการพัฒนาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านให้มากขึ้น เพราะจะเป็นการเพิ่มรายได้และลดต้นทุนในการผลิต ควรมีการจัดตั้งตลาดกลางชุมชนเพื่อรองรับผลผลิตการเกษตร และรัฐบาลควรให้การสนับสนุนการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้และลดปริมาณผลผลิตส่วนเกิน

สรุปผล จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องข้างต้น ทำให้มองเห็นภาพได้ว่า การดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนั้นให้ยึดหลักความพอเพียงที่ประกอบด้วย ความ

พอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งต้องอาศัยเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมมาสนับสนุนในทุกองค์ประกอบ สามารถสรุปตัวชี้วัดการดำเนินชีวิตของครัวเรือนที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 การวัดการดำเนินชีวิตของครัวเรือนที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง

ตัวชี้วัดเศรษฐกิจพอเพียง	เงื่อนไขเศรษฐกิจพอเพียง
1. ด้านความพอประมาณ	1. เงื่อนไขความรู้
1.1 การมีปัจจัยสี่ที่เหมาะสม	1.1 การมีความรอบคอบในการประกอบอาชีพ
1.2 รายรับรายจ่ายที่เหมาะสม	1.2 การพัฒนาความรู้ในกิจการงานของตน
	1.3 การแลกเปลี่ยนความรู้กับคนในชุมชน
	1.4 การระมัดระวังการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ
2. ด้านความมีเหตุผล	2. เงื่อนไขคุณธรรม
2.1 ความประหยัด	2.1 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
2.2 การใช้จ่าย	2.2 การหลีกเลี่ยงอบายมุข
2.3 การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้	2.3 การช่วยเหลือส่วนรวมให้พึ่งพาตนเอง
2.4 การรักษาพยาบาล	2.4 การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
2.5 การแก้ปัญหาคนในครอบครัว	2.5 การไม่เอาเปรียบผู้อื่น
3. การมีภูมิคุ้มกัน	
3.1 การมีรายได้พอเพียง ไม่กู้หนี้ยืมสิน	
3.2 การไม่ก่อหนี้ที่ไม่เกิดรายได้	
3.3 การที่ครอบครัวมีความสุข	
3.4 การปลูกฝังความประหยัด	
3.5 การรู้จักพึ่งตนเอง	
3.6 การเข้าใจความต้องการของคนในครอบครัว	
3.7 การทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัว	

ส่วนการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เป็นการเอาหลักคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้แก่ ความพอเพียง มาประยุกต์ใช้ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมที่อาศัยความเข้มแข็งของชุมชน โดยรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพ ภูมิสังคมของชุมชน ใช้ทุนทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างรอบคอบ ระมัดระวัง สร้างเศรษฐกิจพออยู่พอกินเป็นภูมิคุ้มกันเบื้องต้น ภายใต้ความมี

เหตุผลและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งสนับสนุนกระบวนการชุมชนและประชาสังคม ในการร่วมสร้างความ เป็นธรรมแก่คนทุกระดับในชุมชนนำไปสู่การพัฒนาในระยะยาว สามารถสรุปได้ดังตารางที่

2.2

ตารางที่ 2.2 การวัดความพอเพียงในการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

ความพอเพียงในการประยุกต์ใช้	เงื่อนไขการประยุกต์ใช้
1. ความพอประมาณ	1. เงื่อนไขความรู้
1.1 การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ คุ่มค่า	1.1 การเพิ่มพูนความรู้และขีดความสามารถ
1.2 การมีส่วนร่วมแปรรูปอุตสาหกรรมชุมชน	1.2 การพัฒนาอาชีพ
1.3 การรับผิดชอบตนเองและอาชีพ	1.3 การเรียนรู้และเสริมทักษะการประกอบอาชีพ
1.4 การมีส่วนร่วมคิดและทำกิจกรรมกลุ่ม	1.4 การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์
2. ความมีเหตุผล	2. เงื่อนไขคุณธรรม
2.1 การวางแผนการใช้จ่ายของครอบครัว	2.1 การช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน
2.2 การหาทางออกเพื่อแก้ปัญหาชุมชน	2.2 การลด ละ เลิก อบายมุข
2.3 การใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาครอบครัวชุมชน	2.3 การดูแลสุขภาพ
2.4 การรู้จักประหยัดและเก็บออม	2.4 การอดทน อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง
3. การมีภูมิคุ้มกัน	
3.1 การจัดทำบัญชีครัวเรือน	
3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลรายรับ รายจ่าย	
3.3 การสอดส่องดูแลความสงบสุข	
3.4 การส่งเสริมการออมทรัพย์	